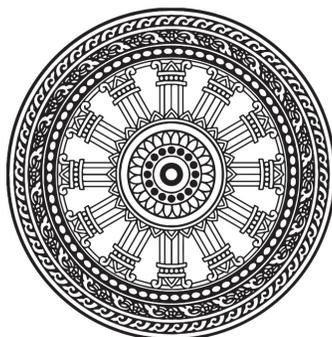


# ธรรมธารา

วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา



ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 6) มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2561

สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย

ISSN 2408-1892



บารมี 30 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

**The Thirty Perfections in  
Theravāda Buddhism**

คะซีโมโตะ คะเรน



## บารมี 30 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท\*

คะซีโมโตะ คะเรน\*\*

แปลโดย พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานियो, ดร.

### บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงการบำเพ็ญ “บารมี” (pāramī/ pāramitā) ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ที่เรียกว่า “บารมี 10 ทศ” แต่จากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่าย “มหาวิหาร” (Mahāvihāra) กลับให้ความสำคัญกับ “บารมี 30 ทศ” มากกว่า “บารมี 10 ทศ” ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง “บารมี 30 ทศ” ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาบาลี (Aṭṭhakathā) โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์ของฝ่าย “อภัยคีรี” (Abhayagiri) และได้ผลการศึกษาดังนี้

ในเรื่อง “บารมี 10 ทศ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีปรากฏครั้งแรกในขุททกนิกาย “พุทธวงศ์” (Buddhavaṃsa) ต่อมาได้มีวิวัฒนาการจาก “บารมี 10 ทศ” ไปสู่ “บารมี 30 ทศ” โดยอาศัย “นิทานกถา” (Nidānakathā) ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อและพระอรรถกถาจารย์ฝ่าย “มหาวิหาร” ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 (คริสต์ศตวรรษที่ 5) เป็นต้นมา ต่างก็กล่าวและมุ่งเน้นถึง “บารมี 30 ทศ” ทั้งสิ้น

**คำสำคัญ :** บารมี บารมี 10 ทศ บารมี 30 ทศ วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค

## The Thirty Perfections in Theravāda Buddhism

KATSUMOTO Karen

---

### Abstract

In the Theravāda Buddhism, the term “perfection” (pāramī or pāramitā) is identified as the perfection cultivation of the Buddha since he was a bodhisattva. This concept is known as the “ten perfections” (dasa-pāramī). However, according to this study, the Theravāda Buddhist scriptures of the Mahāvihāra school put more emphasis on the “thirty perfections” (tiṃsa-pāramī) than the ten. In order to examine this ambiguity, this article will mention the study on the thirty perfections as shown in the Pāli commentaries (*Aṭṭhakathā*) by comparing with the idea of the perfections in the scriptures of the Abhayagiri school.

The result of the study shows that the concept of the ten perfections in Theravāda Buddhism first appears in the *Buddhavaṃsa* of the *Khuddaka-nikāya*, then has gradually been

developed from the ten to thirty through the Nidānakathā as the connecting ideas. Afterwards, the Mahāvihāra's commentators have been emphasizing and focusing on merely the thirty perfections since the fifth century.

**Keywords** : *pāramī*, ten perfections, thirty perfections, *Visuddhimagga*, *Vimuttimagga*

\* ตีพิมพ์ใน *Journal of Indian and Buddhist Studies* 印度学 仏教学研究 51(1): 352-350 แปลและเรียบเรียงโดย พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานियो, ดร.

\*\* Katsumoto Karen (勝本華蓮) ดร., อาจารย์ประจำสถาบัน ตะวันออกศึกษา (東方学院) โตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

## บทนำ<sup>1</sup>

หากจะกล่าวถึง “บารมี” (pāramī/ pāramitā) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ย่อมหมายถึงการบำเพ็ญบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ ที่เรียกว่า “บารมี 10 ทศ”<sup>2</sup> แต่ทว่าภาย

- 1 บทความนี้แปลและเรียบเรียงมาจากบทความภาษาญี่ปุ่นที่ชื่อว่า “パーリ仏教における三十波羅蜜” ของอาจารย์ Katsumoto Karen (勝本華蓮) อาจารย์ประจำสถาบันตะวันออกศึกษา (東方学院) โตเกียว ประเทศญี่ปุ่น โดยผู้แปลและเรียบเรียงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอตัวอย่างบทความวิจัยเชิงคัมภีร์ (Document Research) ที่ปรากฏทั้งรูปแบบการวิจัยในแนวดิ่ง (Vertical) และแนวระนาบ (Horizontal) กล่าวคือ รูปแบบการวิจัยในแนวดิ่ง เป็นการวิจัยคัมภีร์ตามลำดับขั้นของการกำเนิด ตั้งแต่ชั้นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ไปตามลำดับ ส่วนรูปแบบการวิจัยในแนวระนาบ เป็นการวิจัยคัมภีร์โดยยึดถือเอาคัมภีร์ในระดับชั้นเดียวกัน (ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมที่ พระมหาพงศ์ศักดิ์ 2559: 5-10) ซึ่งในบทความนี้มีปรากฏทั้งรูปแบบการวิจัยเชิงคัมภีร์ทั้งในแนวดิ่งและแนวระนาบ โดยนำเรื่องราวที่คุ้นเคยเป็นอย่างดีสำหรับชาวพุทธ คือ เรื่องราวเกี่ยวกับ “บารมี 10 ทศ” และ “บารมี 30 ทศ” มานำเสนอเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และเป็นการนำเสนอรูปแบบการวิจัยเชิงคัมภีร์ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในวงการพุทธศาสตร์โลก (ผู้แปลและเรียบเรียง)
- 2 ในขณะที่พระพุทธโฆสะ (พระพุทธโฆษาจารย์) พระอรรถกถาจารย์รูปสำคัญที่สุด ซึ่งเป็นชาวอินเดีย เดินทางไปลังกาเมื่อราว 900 ปีเศษหลังพุทธกาลพระพุทธศาสนาเถรวาทในลังกาคอนั้นแบ่งเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ๆ คือ ฝ่ายมหาวินัย และฝ่ายอภยคีรี ซึ่งมีความเห็นขัดแย้งกันในหลายประเด็นต่างมีการโจมตีว่า ความเห็นของอีกฝ่ายไม่ถูกต้อง ซึ่งในขณะนั้นฝ่าย

(อ่านเชิงอรรถในหน้าต่อไป)

หลังจากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่าย “มหาวิหาร” (Mahāvihāra) กลับให้ความสำคัญกับ “บารมี 30 ทศ” มากกว่า “บารมี 10 ทศ” ดังนั้นในบทความนี้ ผู้เขียนจะได้กล่าวถึง “บารมี 30 ทศ” ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาบาลี (Atthakathā) โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่าย “อภัยคีรี” (Abhayagiri) ที่กล่าวกันว่าเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีแนวคิดของฝ่าย “มหายาน”<sup>3</sup>

### “บารมี 10 ทศ” และ “บารมี 30 ทศ”

ในเบื้องต้นขออธิบายถึง “บารมี 10 ทศ” และ “บารมี 30 ทศ” ซึ่ง “บารมี 10 ทศ” ประกอบด้วย ทาน (dāna) ศีล (sīla) เนกขัมมะ (nekkhamma) ปัญญา (paññā) วิริยะ (viriya) ขันติ (khanti) สัจจะ (sacca) อธิษฐาน (adhiṭṭhāna) เมตตา (mettā) และอุเบกขา (upekkhā) โดย “บารมี 10 ทศ” นี้ได้มีการแบ่งระดับความยากง่ายในการปฏิบัติ ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ บารมี อุปบารมี (upa-pāramī) และปรมาตถบารมี (paramattha-pāramī) ทั้งหมดนี้รวมเป็น “บารมี 30 ทศ” ซึ่งในเรื่องนี้คัมภีร์อรรถกถาได้มีการกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนในอรรถกถา

---

(เชิงอรรถต่อจากหน้าที่แล้ว)

มหาวิหารมีอำนาจมากกว่า พระพุทธโฆสะก็ได้แปลและเรียบเรียงอรรถกถาภาษาสิงหลขึ้นเป็นอรรถกถาภาษาบาลี โดยอธิบายความให้มีมิติสอดคล้องกับแนวคิดของพระเถระฝ่ายมหาวิหาร อรรถกถาบาลีที่พระพุทธโฆสะแปลและเรียบเรียงนั้นได้เผยแพร่มาอย่างพม่า ไทย ลาว กัมพูชา สืบทอดถึงปัจจุบัน ส่งผลต่อการตีความและอธิบายคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทกระแสหลักในปัจจุบัน (ผู้แปลและเรียบเรียง)

3 สามารถศึกษางานวิจัยเรื่อง “บารมี 10 ทศ” โดยละเอียดได้ใน Furuyama (1997: 81-103)

## พุทธวงศ์ (*Buddhavaṃsa Aṭṭhakathā*) ดังนี้

dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo  
ti samatiṃsa pāramiyo honti. (BvA: 59)

บารมี 10 [ทศ] อุปบารมี 10 [ทศ] ปรมัตถบารมี 10 [ทศ] คือ  
บารมี 30 [ทศ]

ในเรื่อง “บารมี 30 ทศ” นอกจากรูปแบบดังกล่าวนี้ ยังมีการกล่าว  
ในรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น รูปแบบที่มีการกล่าวเพียง “บารมี 3 ระดับของ  
บารมี 10 ทศ” หรือมีการกล่าวเพียง “บารมี 30 ทศ” (*tiṃsa-pāramī*)  
ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 มีการกล่าวถึง “บารมี 10 ทศ” แต่ไม่มีการกล่าวถึง  
“บารมี 3 ระดับของบารมี 10 ทศ” หรือ “บารมี 30 ทศ” ดังที่ปรากฏใน

- ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ (*Buddhavaṃsa*) Bv: 16-19, 21, 30,  
33, 36, 42, 45, 48, 51, 54, 57, 59, 62, 65, 68, 72, 74, 78, 81, 84,  
86, 90, 94

- อรรถกถาชาดก (*Jātaka Aṭṭhakathā*) JA I: 98, 319, 485; JA  
III: 289 เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 มีการกล่าวถึง “บารมี 3 ระดับของบารมี 10 ทศ”  
แต่ไม่มีการกล่าวถึง “บารมี 30 ทศ” อาทิเช่น

- บทนำของขุททกนิกาย พุทธวงศ์ Bv: 6

- นิทานคาถา (*Nidānakathā* = Nk) JA I: 25, 73 เป็นต้น

รูปแบบที่ 3 มีการกล่าวถึง “บารมี 30 ทศ” (รวมถึง “บารมี 3 ระดับ  
ของบารมี 10 ทศ”) ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีปรากฏอยู่มาก เช่น

- ขุททกนิกาย อปทาน (*Apadāna*) Ap: 1

- อรรถกถาที่รจนาโดยพระพุทธโฆสะ (Buddhaghosa) ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค (*Visuddhimagga*) Vis I: 203 อรรถกถาที่ฌนิกาย (*Dīghanikāya Aṭṭhakathā*) DA I: 43, 60 อรรถกถามัชฌิมนิกาย (*Majjhimanikāya Aṭṭhakathā*) MA I: 45; II: 7, 12\*<sup>4</sup>; III: 13 อรรถกถาสังยุตตนิกาย (*Samyuttanikāya Aṭṭhakathā*) SA I: 21, 25 อรรถกถาอังคุตตรนิกาย (*Anguttaranikāya Aṭṭhakathā*) AA I: 98\*, 103, 121\*; IV: 92; V: 84 อรรถกถาพระวินัยปิฎก (*Vinaya Aṭṭhakathā*) VA I: 117
- อรรถกถาที่รจนาโดยพระพุทธทัตตะ (Buddhadatta) ได้แก่ อรรถกถापุทธวงศ์ BvA: 15, 53, 59, 78, 113
- อรรถกถาที่รจนาโดยพระธรรมปาละ (Dhammapāla) ได้แก่ อรรถกถาอุทาน (*Udāna Aṭṭhakathā*) UdA: 89, 128, 134 อรรถกถาอิติวุตตกะ (*Itivuttaka Aṭṭhakathā*) ItA I: 8, 112, 117, 122 อรรถกถาเถรคาถา (*Theragāthā Aṭṭhakathā*) ThagA: 206 อรรถกถาเถรีคาถา (*Therīgāthā Aṭṭhakathā*) ThīgA: 1 อรรถกถาจริยาปิฎก (*Cariyāpiṭaka Aṭṭhakathā*) CpA: 3, 16, 320\*, 321\*
- อรรถกถาที่รจนาโดยพระอุปเสน (Upasena) ได้แก่ อรรถกถามหานิทเทศ (*Mahāniddeśa Aṭṭhakathā*) NdA I: 178
- อรรถกถาที่รจนาโดยพระมหานามะ (Mahānāma) ได้แก่ อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค (*Paṭisambhidāmagga Aṭṭhakathā*) PṭsA I: 207
- อรรถกถาที่ไม่ปรากฏผู้รจนาเด่นชัด ได้แก่ อรรถกถาขุททกปาฐะ (*Khuddakapāṭha Aṭṭhakathā*) KhpA: 193 อรรถกถาสุตตนิบาต (*Suttanipāṭa Aṭṭhakathā*) SnA I: 278 อรรถกถาธรรมบท (*Dhammapada Aṭṭhakathā*) Dhpa I: 84; III: 441 อรรถกถาอปทาน (*Apadāna Aṭṭhakathā*) ApA: 28, 103 เป็นต้น

---

4 สันนิษฐาน\* แสดงถึงจุดที่ปรากฏเพียง “บารมี 3 ระดับของบารมี 10 ทศ” เท่านั้น

จากรูปแบบที่ปรากฏดังกล่าว จะเห็นได้ว่าคัมภีร์ที่กล่าวถึง “บารมี 10 ทศ” (รูปแบบที่ 1) คือ ชุททกนิกาย พุทธวงศ์ เป็นหลัก สำหรับพุทธวงศ์นี้ จัดได้ว่าเป็นคัมภีร์ที่น่าจะมีลำดับการเกิดค่อนข้างช้า<sup>5</sup> โดยได้กล่าวถึงอดีตชาติของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งภายหลังจากได้รับพุทธพยากรณ์จากพระที่บึงกร สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ได้ระลึกถึงบารมีทั้ง 10 ทศ ไปตามลำดับ ตั้งแต่ทานบารมีที่ 1 ไปจนถึงอุเบกขาบารมีที่ 10 สำหรับเนื้อหาในส่วนนี้ ไม่ปรากฏในแหล่งอื่น ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า พุทธวงศ์นี้เองเป็นคัมภีร์แรกที่กล่าวถึงเรื่อง “บารมี 10 ทศ”

สำหรับคัมภีร์ที่กล่าวถึง “บารมี 3 ระดับของบารมี 10 ทศ” (รูปแบบที่ 2) เป็นหลัก คือ นิทานคาถา ซึ่งนิทานคาถานี้ปรากฏอยู่ในส่วนต้นของอรรถกถาชาดกที่กล่าวถึงพุทธประวัติของพระสมณโคดม สัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งในอดีต โดยเรื่องราวในอดีตชาติครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์นั้น ส่วนใหญ่ได้ถูกอ้างอิงมาจากชุททกนิกาย พุทธวงศ์<sup>6</sup>

---

5 คัมภีร์ต่าง ๆ ในชุททกนิกายนั้น Mayeda (2001: 61-62) ได้กล่าวถึงความเก่าใหม่ของคัมภีร์ชั้นนี้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังต่อไปนี้ ช่วงที่ 1 ได้แก่ ธรรมบท (*Dhammapada*) อุทาน (*Udāna*) อิติวุตตกะ (*Itivuttaka*) สุตตนิบาต (*Suttanipāta*) เถรคาถา (*Theragāthā*) เถรีคาถา (*Therīgāthā*) ชาดก (*Jātaka*) ช่วงที่ 2 ได้แก่ วิมานวัตถุ (*Vimānavatthu*) เปตวัตถุ (*Petavatthu*) นิทเทส (*Niddesa*) ปฏิสัมภีทามรรค (*Paṭisambhidāmagga*) และช่วงที่ 3 ได้แก่ ชุททกปาฐะ (*Khuddakapāṭha*) พุทธวงศ์ (*Buddhavaṃsa*) จริยาปิฎก (*Cariyāpiṭaka*) ผู้เขียนจึงกล่าวว่า “พุทธวงศ์” นี้มีลำดับการกำเนิดค่อนข้างช้า (ผู้แปลและเรียบเรียง)

6 ในส่วนของการอธิบายเรื่อง “บารมี” นั้น กล่าวกันว่าอ้างอิงมาจากชุททกนิกายจริยาปิฎก (*Cariyāpiṭaka*) แต่ทว่าในจริยาปิฎกนั้น กล่าวไว้

ในนิทานคาถานี้เองที่กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีในระดับปรมัตถ์ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญ และกล่าวถึงเนื้อหาของ “บารมี 30 ทศ” ให้อย่างละเอียด กล่าวคือ การสละอวัยวะ เรียกว่า “บารมี” การสละสิ่งของภายนอก เรียกว่า “อุปบารมี” และการสละชีวิต เรียกว่า “ปรมัตถบารมี”<sup>7</sup> โดยเนื้อหาในส่วนนี้ เมื่อเทียบกับการอธิบายในอรรถกถาฉบับอื่น มีเฉพาะในส่วนของ “ปรมัตถบารมี” เท่านั้นที่ตรงกัน<sup>8</sup>

คัมภีร์ที่กล่าวถึง “บารมี 30 ทศ” (รูปแบบที่ 3) ยกเว้นในขุททกนิกาย อปทาน ที่ปรากฏเพียงแห่งเดียว<sup>9</sup> นอกเหนือจากนั้น ล้วนปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาทั้งสิ้นและมีเป็นจำนวนมาก

---

(เชิงอรรถต่อจากหน้าที่แล้ว)

เพียง 7 บารมี (ทาน ศีล เนกขัมมะ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา) เท่านั้น ไม่มีส่วนของปัญญา วิริยะ และขันติ นอกจากนี้ในส่วนของ “ปรมัตถบารมี” ก็ไม่ได้กล่าวไว้สำหรับความสัมพันธ์ของ “นิทานกถา” กับ “อรรถกถา” “พุทธวงศ์” “จริยาปิฎก” รวมถึงคัมภีร์อรรถกถา ได้กล่าวไว้โดยละเอียดใน Katsumoto (2002: 119-136)

7 aṅgapariccāgo pāramiyo nāma bāhirabhāṅḍapariccāgo upapāramiyo nāma jīvitapariccāgo paramatthapāramiyo nāma 'ti (JA I: 25) เนื้อหาในส่วนนี้ของฉบับไทยและพม่า กล่าวว่า การสละสิ่งของภายนอก ชื่อว่า “บารมี” (bāhirabhāṅḍapariccāgo pāramiyo nāma) การสละอวัยวะ ชื่อว่า “อุปบารมี” (aṅgapariccāgo upapāramiyo nāma) (ผู้แปลและเรียบเรียง)

8 ในคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์ (BvA: 59) ได้กล่าวไว้ 3 ระดับเช่นเดียวกัน แต่ในอรรถกถาพุทธวงศ์อีกแห่งหนึ่ง (BvA: 113) อรรถกถาจริยาปิฎก (CpA: 321) และอรรถกถาอปทาน (ApA: 28) ได้กล่าวว่า การสละสิ่งของภายนอก ชื่อว่า “บารมี” การสละอวัยวะ ชื่อว่า “อุปบารมี” ซึ่งในอรรถกถาที่รจนาโดยพระพุทธโฆสะนั้น ไม่ได้มีการอธิบายถึงในส่วนนี้

9 เนื้อหาในส่วนนี้ สันนิษฐานว่า ได้มีการเพิ่มเติมเข้าไปในยุคหลัง

## “บารมี” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรค

เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่า พระอรรถกถาจารย์คนสำคัญ คือ พระพุทธโฆสะ ก่อนที่จะรจนาอรรถกถาพระวินัยปิฎกและอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก 4 นิกาย<sup>10</sup> ได้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค (*Visuddhimagga*) ขึ้นมาก่อน ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่าย “มหาวิหาร” เอาไว้ โดยมีคัมภีร์อรรถกถาชั้นเก่า (โบราณอรรถกถา) ที่ถูกบันทึกด้วยภาษาสิงหล และคัมภีร์วิมุตติมรรค (*Vimuttimagga*) เป็นต้นแบบ<sup>11</sup> สำหรับวิมุตติมรรคนี้เป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทของฝ่าย

---

10 อรรถกถา 4 นิกาย ได้แก่ อรรถกถาที่ชนิกาย ชื่อ สุมังคลวิลาสินี (*Sumaṅgalavilāsini*) อรรถกถามัชฌิมนิกาย ชื่อ ปปัญจสุทนี (*Papañcasūdanī*) อรรถกถาสังยุตตนิคาย ชื่อ สารัตถปกาสินี (*Sāratthapakāsini*) อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ชื่อ มโนรทปุรณี (*Manorathapūraṇī*) ซึ่งพระพุทธโฆสะได้แปลและเรียบเรียงอรรถกถาภาษาสิงหลขึ้นเป็นอรรถกถาภาษาบาลีฉบับดังกล่าว โดยอธิบายความให้มีติสอดคล้องกับประเด็นของพระเถระฝ่ายมหาวิหาร และอรรถกถาบาลีฉบับนี้ได้เผยแพร่มายังพม่า ไทย ลาว กัมพูชา สืบทอดถึงปัจจุบัน ส่งผลต่อการตีความและอธิบายคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทกระแสหลักในปัจจุบัน (ผู้แปลและเรียบเรียง)

11 คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสะได้รจนาขึ้นโดยอาศัยคัมภีร์อรรถกถาชั้นเก่าที่ถูกบันทึกด้วยภาษาสิงหล รวมถึงคัมภีร์วิมุตติมรรค เมื่อผลงานเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ลังกาฝ่ายมหาวิหารแล้ว จากนั้นท่านจึงได้รับมอบหมายให้แปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี (Mori 1984: 92-104, Baba 2008: 14-15)

“อภัยคีรี”<sup>12</sup> ที่กล่าวกันว่า มีแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” อยู่ กำเนิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 8 (คริสต์ศตวรรษที่ 3)<sup>13</sup> แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าต้นฉบับเดิมนั้นไม่ปรากฏ คงเหลือแต่เพียงฉบับแปลภาษาจีนโบราณ (T1648 解脱道論 T32: 399-461) เท่านั้น

ในคัมภีร์วิมุตติมรรค ได้กล่าวถึงเรื่องของ “บารมี” เอาไว้ 2 ลักษณะ ได้แก่

A. ที่ปรากฏใน Kamma-dvāra: Anussatiyo 行門品六念 (T32: 427) ได้กล่าวถึงนิทานกถาในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีคำว่า 施 (ทาน) 戒 (ศีล) 出 (เนกขัมมะ) 忍 (ขันติ) 諦 (สัจจะ) 受持 (อธิษฐาน) 慈 (เมตตา) 捨 (อุเบกขา) 精進 (วิริยะ) 智慧 (ปัญญา) ปรากฏอยู่ แม้ในที่นี้จะไม่มีคำว่า 波羅蜜 (บารมี) ก็ตาม แต่เป็นการกล่าวถึงเรื่อง “บารมี 10 ทศ” อย่างแน่นอน

B. ที่ปรากฏใน Kamma-dvāra: Appamaññā 行門品四無量 (T32: 436-437) ได้มีเนื้อความกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมี ทั้ง 10 ทศของพระโพธิสัตว์ให้บริบูรณ์ ในที่นี้มีคำว่า 檀 (ทาน) 戒 (ศีล) 出 (เนกขัมมะ) 般若 (ปัญญา) 精進 (วิริยะ) 忍辱 (ขันติ) 實諦 (สัจจะ) 受持 (อธิษฐาน) 慈 (เมตตา) 捨 (อุเบกขา) ปรากฏอยู่ในที่นั้นนอกจากจะมีคำว่า +波羅蜜 (บารมี 10 ทศ) แล้ว รูปศัพท์เดิมของแต่ละบารมีดังกล่าว ยังอาจกล่าวได้ว่า ตรงกับรูปศัพท์ที่ปรากฏใน “พุทธวงศ์” อีกด้วย

เมื่อนำเนื้อหาในส่วน A และ B ดังกล่าว มาเปรียบเทียบกับเนื้อหาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้วพบว่า เนื้อหาในส่วน A ตรงกับเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ตั้งความปรารถนาต่อเบื้องพระพักตร์ของพระที่บังกรรสัมมา-

12 คัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ได้ถูกรวบรวมขึ้นโดยพระอุปติสสะ (Upatissa) เป็นคัมภีร์ของคณะสงฆ์ลังกาฝ่ายอภัยคีรี ซึ่งมีมาก่อนคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆสะราว 200-300 ปี (Bapat 1937: liii, Hayashima 2001: 123)

13 ในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคัมภีร์วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคนั้นสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ใน Mizuno (1996: 143-170)

สัมพุทธเจ้า จากนั้นจึงได้กล่าวถึงปฏิบัติในการบำเพ็ญ “บารมี 30 ทศ” (samatiṃsapārami-) ให้บริบูรณ์ สำหรับเนื้อหาในส่วน B ตรงกับเนื้อความที่กล่าวถึง “เมตตา” ในอัปมัชฌา 4 แต่ในที่นี้ไม่ปรากฏคำว่า “บารมี 10 ทศ” มีเพียงคำว่า “บารมีทั้งหลาย” (pāramiyo) เท่านั้น กล่าวคือ พระพุทธโฆสะได้ทราบถึง “บารมี 10 ทศ” ที่มีในคัมภีร์วิมุตติมรรค แต่ได้เลือกที่จะกล่าวและมุ่งเน้นถึง “บารมี 30 ทศ” ส่วนว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น มีหลักฐานในเรื่องดังกล่าวนี้ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาชั้นเก่าหรือไม่ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเราไม่มีคัมภีร์ดังกล่าว สืบทอดมาถึงปัจจุบัน จึงไม่อาจทราบคำตอบที่ชัดเจนได้

## บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง “บารมี 10 ทศ” ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกและ “บารมี 30 ทศ” ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่าย “มหาวิหาร” โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่าย “อภัยคีรี” นำไปสู่บทสรุป ดังนี้

ในเรื่อง “บารมี 10 ทศ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีปรากฏครั้งแรกในขุททกนิกาย “พุทธวงศ์” และต่อมาได้วิวัฒนาการจาก “บารมี 10 ทศ” ไปสู่ “บารมี 30 ทศ” โดยสันนิษฐานว่า ได้อาศัย “นิทานกถา” ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ฝ่าย “มหาวิหาร” ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 (คริสต์ศตวรรษที่ 5) เป็นต้นมานั้น ต่างก็กล่าวถึง “บารมี 30 ทศ” ซึ่งมุ่งเน้นถึงบารมีธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเรื่องของ “ปรมัตถบารมี” และในขณะเดียวกัน ยังเป็นการแบ่งระดับความยากง่ายในเรื่องการบำเพ็ญบารมีอีกด้วย



## อักษรย่อและบรรณานุกรม

- AA *Āṅuttaranikāya Commentary (Manorathapūranī)*, M. Walleser (ed.), vol.I, London: PTS, 1924, rep. London: PTS, 1973; M. Walleser and H. Kopp (ed.), vol.II, London: PTS, 1930, rep. London: PTS, 1968; H. Copp (ed.), vol.III-V, London: PTS, 1936-1957, rep. London: PTS, 1966-1977.
- Ap *Apadāna*, M. E. Lilley (ed.), vol.I-II, London: PTS, 1925-1927, rep. (as one vol.) London: PTS, 2000.
- ApA *Apadāna Commentary (Visuddhajanavilāsini)*, C. E. Godakumbura (ed.), London: PTS, 1954.
- Bv *Buddhavaṃsa and Cariyāpiṭaka*, N. A. Jayawickrama (ed.), London: PTS, 1974, rep. London: PTS, 1995.
- BvA *Buddhavaṃsa Commentary*, I. B. Horner (ed.), London: PTS, 1946, rep. London: PTS, 1978.
- CpA *Cariyāpiṭaka Commentary (Paramatthadīpanī)*, D. L. Barua (ed.), H. Kopp. (rev.), London: PTS, 1939, rep. London: PTS, 1979.
- DA *Dīghanikāya Commentary (Sumaṅgalavilāsini)*, T. W. Rhys Davids and J. Estlin Carpenter (ed.), vol.I, London: PTS, 1929, rep. London: PTS, 1968; W. Stede (ed.), vol.II-III, London: PTS, 1931-1932, rep. London: PTS, 1970-71.

- DhpA *Dhammapada Commentary*, H. C. Norman (ed.), vol.I-IV, London: PTS, 1909-1914.
- ItA *Itivuttaka Commentary (Paramatthadīpanī)*, M. M. Bose (ed.), London: PTS, 1977.
- JA *Jātaka with Commentary*, V. Fausböll (ed.), vol.I-VI, London: PTS, 1877-1896, rep. Oxford: PTS, 1990-1991.
- KhpaA *Khuddakapāṭha with Commentary (Paramatthajotikā)*, H. Smith (ed.), London: PTS, 1915, rep. London: PTS, 1978.
- MA *Majjhimanikāya Commentary (Papañcasūdanī)*, J. H. Woods and D. Kosambi (ed.), vol.I-II, London: PTS, 1922-1928, rep. London: PTS, 1979-1983; I. B. Horner (ed.), vol.III-V, London: PTS, 1933-1938.
- NdA *Niddesa Commentary (Saddhammapajjotikā)*, Ven. A. P. Buddhadatta (ed.), vol.I-III, London: PTS, 1939-1940.
- PṭsaA *Paṭisambhidāmagga Commentary (Saddhammapakkāsini)*, C. V. Joshi (ed.), vol.I-III, London: PTS, 1933-1947.
- SA *Samyuttanikāya Commentary (Sāratthappakāsini)*, F. L. Woodward (ed.), PTS, vol.I-III, London: PTS, 1929-1937, rep. London: PTS, 1977.
- SnA *Suttanipāta Commentary (Paramatthajotikā II)*, Helmer Smith (ed.), vol.I-III, London: PTS, 1916-1918, rep. London: PTS, 1977-1989.
- T *Taishō-shinshū-daizōkyō* 大正新脩大藏經, Tokyo: Daizōshuppansha, 1924-1934.

- ThagA *Theragāthā Commentary (Paramatthadīpanī)*, F. L. Woodward (ed.), vol.I-III, London: PTS, 1940-1959.
- ThīgA *Therīgāthā Commentary (Paramatthadīpanī VI)*, P. William (ed.), London: PTS, 1893.
- UdA *Udāna Commentary (Paramatthadīpanī)*, F. L. Woodward (ed.), London: PTS, 1926. rep. London: PTS, 1977.
- VA *Vinayapiṭaka Commentary (Samantapāsādikā)*, J. Takakusu and M. Nagai (ed.), vol.I-VII, London: PTS, 1924-1947, rep. London: PTS, 1966-1982.
- Vis *Visuddhimagga of Buddhaghosācariya*, H. C. Warren (ed.), Dharmananda Kosambi (rev.), Harvard Oriental Series, Cambridge/Mass. :Harvard University Press, 1950, rep. Delhi, 1989.
- BABA, Norihisa (馬場紀寿).
- 2008 *Jōzabu-bukkyō-no-shisō-keisei: Budda-kara-buddagōsa-e* 上座部仏教の思想形成: ブツダからブツダゴーサへ (รูปแบบแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท: จากยุคพุทธกาลถึงยุคพระพุทโธโมณะ). Tokyo: Shunjusha.
- BAPAT, P.V.
- 1973 *Vimuttimagga and Visuddhimagga: A Comparative Study*. Poona: P.V. Bapat.

FURUYAMA, Kenichi (古山健一).

1997 "Pāri-jupparamitsu-ni-tsuite パーリ十波羅蜜について (บารมี 10 ทศในคัมภีร์บาลี)." *Komazawa-daigaku-daigakuin-bukkyōgaku-kenkyūkai-nenpō* 駒澤大学大学院仏教学研究會年報 30: 81-103.

HAYASHIMA, Kyōshō (早島鏡正).

2001 "Shōjōdōron 清淨道論 (คัมภีร์วิสุทธิมรรค)." *Butten-kaidai-jiten* 仏典解題事典 (สารานุกรมอธิบายคัมภีร์พระพุทธศาสนา). Tokyo: Shunjusha. (first printed. 1966): 122-123.

KATSUMOTO, Karen (勝本華蓮).

2002 "Sabutsu-no-ketsui: Pāri-bunken-ni-okeru-abhinīhāra 作仏の決意: パーリ文献における abhinīhāra (การตัดสัจใจของพระโพธิสัตว์: "อภินิหาร" ในคัมภีร์บาลี)." *Indo-tetsugaku-bukkyōgaku* 印度哲学仏教学 17: 119-136.

MAYEDA, Sengaku (前田專學).

2001 "Agonkyō 阿含經 (คัมภีร์พระสุตตันปิฎก)." *Butten-kaidai-jiten* 仏典解題事典 (สารานุกรมอธิบายคัมภีร์พระพุทธศาสนา). Tokyo: Shunjusha. (first printed. 1966): 60-62.

MORI, Sodō (森祖道).

1984 *Pāri-bukkyō-chūshaku-bunken-no-kenkyū* パーリ仏教  
註釈文献の研究 (งานวิจัยคัมภีร์อรรถกถาในพระพุทธศาสนา  
สายบาลี). Tokyo: Sankibo-busshorin.

SKILLING, Peter.

1993 "A Citation from the \*Buddhavaṃsa of the Abhayagiri  
School," *Journal of the Pali Text Society* 18: 165-175.